

Polonia, Cehia, România, Serbia, Austria, Italia, Franța, Spania și Olanda). De o factură aparte este comunicarea dedicată primei femei care, în 1939, a ocupat poziția de profesor de preistorie la universitățile din Cambridge și Oxford: Dorothy Garrod. Aparte este, desigur, și contribuția organizatorului conferinței, profesorul berlinez Johan Callmer, care, așa cum o arată și titlul (*Coming of Age? The Establishment of Pre- and Protohistoric Archaeology as an Academic Discipline*), oferă o viziune de ansamblu a nașterii și maturizării învățământului în materie la scară europeană, înglobând unele dintre rezultatele comunicărilor gândite în limite naționale. Dintre participanți, respectiv autorii textelor cuprinse în acest volum menționăm doar pe cei mai cunoscuți: germanii Ulrike Sommer, Heinz Grünert, Ulrich Veit și Achim Leube, elvețianul Marc-Antoine Kaeser, suedeza Bo Gräslund, rușii Lev Klein și Igor Tihonov, polonezul Zbigniew Kobylinski, austriacul Otto H. Urban, italianul Renato Peroni, francezul Alain Schnapp, olandezul Martijn Eickhoff și englezoaica (de origine spaniolă) Margarita Diaz-Andreu. Din România a participat Mircea Babeș, cu comunicarea *Von Odobescu bis Nestor. Der Werdegang des archäologischen Studiums in Rumänien bis zur kommunistischen Machtergreifung* (*De la Odobescu la Nestor. Devenirea studiului arheologic în România până la instaurarea puterii comuniste*, p. 237-248). Cele mai numeroase texte sunt în limba germană (15), iar restul (10) în limba engleză, toate însă prevăzute cu rezumate în ambele limbi. Fiecare

text este însoțit de propria listă bibliografică și, de cele mai multe ori, de o ilustrație relevantă pentru tema tratată: portrete de personalități, fotografii de săpături, clădiri sau vederi interioare ale unor instituții de învățământ, coperte sau pagini semnificative ale unor publicații, documente facsimilate. Astfel, contribuția despre România face cunoscute pentru întâia oară într-o publicație internațională portretele lui Odobescu, Tocilescu, Pârvan, Andrieșescu și Nestor, un facsimil al Programei cursului de arheologie al lui Odobescu (1877), imagini din Seminarul lui Pârvan și din acela de preistorie al lui Andrieșescu etc.

Volumul prezentat constituie de acum înainte un instrument indispensabil pentru toți cei care, urmărind evoluția arheologiei în special sub aspectul studiului acestei discipline, sunt în căutarea unor repere dincolo de granițele de atunci sau de astăzi, în funcție de care performanțele, dar și lipsurile științei naționale să își găsească o explicație realistă și eventuale soluții de viitor. Cititorul român, interesat și poate chiar îngrijorat de starea învățământului arheologic din țară, va găsi în acest volum sugestii numeroase sau, cel puțin, o importantă materie de gândit. Căci, este evident, performanțele și lipsurile despre care vorbeam mai sus își au originea în nivelul calitativ și cantitativ al acestui învățământ.

Mircea Babeș

MICHAEL L. GALATY, CHARLES WATCHINSON, (ed.), *Archaeology under Dictatorship*, New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, Kluwer Academic/Plenum Publishers, 2004, 218 p., numeroase figuri.

Volumul de față a apărut după o sesiune de conferințe ținută la a 67-a întâlnire a Societății Americane de Arheologie la Denver (Colorado) (p. VII-VIII). Acesta cuprinde 9 capitole, ce reprezintă tot atâtea contribuții ale unor specialiști din diverse țări. O mică introducere și un index general o întregesc. Aproape toate articolele sunt însoțite de ilustrații.

Principalul subiect privește relația arheologiei cu regimurile totalitare din jurul Mediteranei în secolul XX. Cazurile analizate privesc Italia

fascistă (patru contribuții), Albania comunistă, Spania franchistă, Turcia kamalistă, Grecia lui Metaxas și a coloneilor (ultimele cu câte o singură contribuție). Pe de o parte este studiată manipularea culturii materiale de către regimurile totalitare, pe de altă parte se arată în multe cazuri rolul pe care l-au jucat arheologii în interpretarea acesteia.

Primul capitol, scris de cei doi editori ai volumului, are două părți distincte. În prima, după definiția dictaturii, sunt discutate probleme

generale privitoare la arheologie în diverse regimuri totalitare. În a doua parte este dat exemplu Albania din epoca lui Enver Hoxha și de după. Referitor la aceasta este de menționat interesul pentru tipul de colaborare al arheologului cu regimul comunist, acest fapt fiind adesea marcat de „acomodare și colaborare” (p. 6). Din cauza aservirii complete a arheologiei albaneze la ideologia de stat, în Albania s-a încercat și s-a reușit promovarea unei singure versiuni a trecutului, arheologia albaneză fiind pentru aceasta puternic sprijinită financiar. Pe baza unor surse bine alese, respectiv scrierile lui Hoxha, un interviu cu Muzafer Korkuti, actualul director al Institutului de Arheologie de la Tirana, care a făcut carieră în epoca comunistă, și numeroase articole și lucrări de arheologie albaneze, autorii remarcă, că versiunile oficiale ale trecutului nu au fost automat discreditate după căderea unui dictator, ci dimpotrivă și mai puternic susținute (p. 8-9).

A doua contribuție, scrisă de D. J. Ian Begg, privește cercetările în Egipt ale arheologilor din Italia fascistă. Scopul acestui studiu a fost să examineze efectele finanțării, ca reflecție a politicii externe fasciste, în particular pe o săpătură, aleasă fiind cea a sitului greco-roman de la Tebtunis din deșertul egiptean, la sud de Fayyum. Săpătura respectivă a fost condusă de Carlo Anti de la Universitatea din Padova (p. 19). Principalul scop al reluării săpăturilor a fost relevarea unui oraș tipic agrar din perioada greco-romană din Egipt. Bazându-se pe arhivele, care au aparținut directorului de campanie Gilbert Bagnani și pe alte surse din arhivele de stat Ian Begg trasează în circa 10 pagini cercetările lui Anti între anii 1930 și 1936. Cu toate că Tebtunis a dat la acea dată a doua mare colecție de papiri după Oxyrhynchus, finanțarea a încetat în 1936 datorită lipsei de descoperiri de monumente romane vizibile (p. 29).

Următorul articol, scris de Oliver Gilkes privește din nou Albania, de data asta însă fiind vorba de o altă perioadă, respectiv 1924-1943, și de o cu totul altă situație. În prim-plan este relația între politica Italiei fasciste și interpretarea antichităților din Albania, ca și misiunile italiene în această țară. Sunt amintite succint cele câteva misiuni începând cu 1924. Cu referiri speciale apare cea a lui Luigi Ugolini, trimis în Albania de Roberto Paribeni (p. 43), și mai ales săpăturile

de la Butrint, cărora li se dedică de altfel un subcapitol special (p. 44-50). Privitor la relațiile între ideologia fascistă și monumentele din Albania interesant este faptul că până în 1930 descoperirile erau văzute ca o „prietenie de 3000 de ani”, după 1930 când regele Zog a încercat să renunțe la tratatul cu Italia, săpăturile ilustrau Romanită (p. 46). După invadarea Albaniei și detronarea lui Zog în 1939 interesul față de monumentele de aici a scăzut în Italia.

Următoarele două capitole privesc interesul arheologiei italiene în Libia. În vreme ce Stefan Altekamp se ocupă cu precădere de primele trei decenii ale secolului al XX-lea, Massimiliano Munzi se concentrează mai ales pe legătura dintre imperialismul italian și ideologia Romanită.

După o introducere binevenită, în care se discută despre arheologia clasică și despre cum s-a ajuns la naționalizarea acesteia (p. 55-7), urmează un rezumat amplu al arheologiei coloniale italiene în Libia scris de Altekamp: prima expediție italiană în 1910 (Federico Halbherr la Cyrene), ocuparea Libiei la sfârșitul anului 1911 și crearea a două *soprintendenze* la Tripoli și Benghazi (p. 57-64). Același autor remarcă faptul că, deși primele expediții s-au concentrat în Kyrenaika, încet-încet a crescut interesul italienilor pentru Tripolitania, unde nu sunt așezări grecești. Justificarea politico-culturală pentru cucerirea Libiei a fost dată de nevoia de a transfera moștenirea arheologică în mâini europene. Cu toate acestea multe monumente antice au fost distruse (de exemplu folosirea de spoii de la Leptis Magna la fortificațiile italiene).

Pe lângă latura ideologică a contribuției sale, Altekamp punctează și câteva contribuții ale arheologiei italiene din prima decadă a secolului trecut la îmbunătățirea metodelor de cercetare, cum ar fi folosirea fotografiilor aeriene de către Giacomo Boni în 1899/1900, în contextul relației strânse dintre armata italiană și arheologi (p. 66-67). Un alt lucru pozitiv al arheologiei coloniale a fost gospodărirea patrimoniului, statuată prin lege încă din 1909. Tot din această perioadă săpătura stratigrafică ca metodă a devenit normă.

Ultimul subcapitol al lui Altekamp privește relația între fascism și arheologie, relație epuizată într-o pagină și jumătate (p. 69-70), deși cum reiese din titlul articolului perioada analizată ar fi 1912-1942. Dintr-o comparație între misiunile italiene în Libia înainte și în

epoca lui Mussolini a rezultat că după 1922, deși bugetul de săpătură era mai mare, interesul arheologilor era mai mic (p. 66). Trebuie amintit că despre acest subiect S. Altekamp a scris o carte: *Rückkehr nach Afrika. Italienische Kolonialarchäologie in Libyen 1911-1943*, Köln: Böhlau 2000.

Față de Altekamp, Munzi se ocupă cu precădere de rolul jucat de arheologie în construirea ideologiei, a dreptului istoric al Romei asupra Libiei (p. 73). Primul exemplu citat referitor la folosirea ideologiei Romanită ca instrument politic este în contextul războiului italo-turc din 1911-1912 (p. 74). Sunt date numeroase exemple din artă și mai ales poezie pentru a arăta retorica reîntoarcerii Romei (p. 76-77), spre mijlocul deceniului al treilea din secolul trecut vechea Romă devenind arhetipul mitico-istoric pentru noua Italie. Aproape integral arheologii italieni au aderat la directivele ideologice fasciste. Datorită granturilor ministeriale ei puteau efectua săpături de dimensiuni uriașe, obiectivele lor fiind restrânse la epoca romană (p. 80). În timpul fascismului experimentele stratigrafice pe care le încercase Boni la începutul sec. XIX au fost abandonate.

Pentru a arăta legătura strânsă dintre ideologia fascistă și arheologie, Munzi folosește numeroase exemple din epocă, cum ar fi: manualele școlare pentru libieni, în care rolul Romei în Tripolitania era supradimensionat (p. 83); vizitele lui Mussolini în Libia în 1926 și 1937; filmul *Scipione l'Africano* al lui Carmine Gallone produs la Cinecittà în 1937, un an după cucerirea Etiopiei, comparație între Scipio, care i-a bătut pe cartaginezi, și Mussolini, care i-a bătut pe etiopieni (p. 85); inscripții pe piatră latinești, unde guvernatorii italieni apar drept proconsuli sau praeses (p. 86); o serie de timbre și medalii cu antichitățile libiene (p. 89-93). Mitul Romei a jucat un rol important în timpul războiului african început în 1940, pe care Mussolini l-a numit „al 4-lea război punic” (p. 95).

După al doilea război mondial romanocentrismul a fost abandonat în arheologia italiană (p. 73), soprintendenza Tripolitania fiind supusă administrației militare britanice. După crearea Regatului Unit al Libiei în 1951, arheologii italieni au rămas ca sfătuitori (p. 97), moștenirea clasică fiind preluată de noul stat, așa cum o arată de exemplu apariția pe bancnote a templului lui Zeus de la Cyrene sau a arcului lui Traian de la Leptis Magna (p. 98).

A șasea contribuție, scrisă de Margarita Díaz-Andreu și Manuel Ramírez Sánchez, are ca temă gospodărirea arheologiei de teren în timpul lui Franco în Spania (1936/1939-1975) și efectele dictaturii asupra arheologiei. Articolul se concentrează asupra activității serviciului de arheologie de teren (Comisaria General de Excavaciones Arquelógicas), îndeosebi din perioada 1940-1950 (p. 109). În acest context este remarcată personalitatea lui Martínez Santa Olalla (p. 112-115). Autorii încearcă și o paralelă între *comisaria* și Institutul arheologic german (p. 123-125), observând că serviciul spaniol s-a izolat destul de repede din punct de vedere al vieții științifice.

Următorul capitol, scris de Wendy M. K. Shaw, analizează cu precădere Turcia kemalistă (1923-1938). Nevoia de a vedea „adevăratele surse ale propriei istorii” (Atatürk) a dus în Turcia la direcții proprii de cercetare. Astfel, hetitologia a devenit dintr-o dată cea mai importantă disciplină. Prima săpătură din timpul republicii a avut loc la Ahlatlibel, 16 km de Ankara, într-un sit hitit. Au urmat săpături de preistorie. În 1935 descoperirea unor discuri solare la Alacahöyük, făcută de Remzi Oguz Arık, a fost legată de civilizația sumeriană, la fel cum făceau filologii în aceeași perioadă (p. 146). Tezele istorice turce, inițiate într-o lucrare din 1930, *Un compendiu al istoriei turcilor*, arătau că primii turci au migrat din Asia Centrală în China, apoi în India unde au dat naștere civilizațiilor Mohenjo Daro și Harappa etc. (p. 135). Departamentul de arheologie clasică însă a fost fondat destul de târziu, în 1946 la Istanbul. Începând cu anii '50 ai secolului trecut turcii au început să sape situri grecești și romane (p. 133).

Al optulea capitol privește arheologia în Grecia din timpul dictaturilor secolului XX. Cele două autoare, Dimitra Kokkinidou și Marianna Nikolaidou, din prisma arheologiei ca instrument ideologic al unei națiuni triumfătoare, folosesc două exemple: „statul nou” al lui Metaxas (1936-1941) și „revoluția națională” a coloneilor (1967-1974) (p. 155). Bazată pe o dublă tradiție: Grecia antică și Bizanțul, națiunea greacă de după 1820 a avut una dintre prerogativele oficiale încă din primii ani de independență patronajul culturii materiale. Astfel, primul muzeu a fost fondat în 1829, iar în 1833 se naște Serviciul arheologic care era responsabil pentru cercetarea, protecția și gospodărirea

monumentelor. Din 1837 săpăturile au fost sponsorizate de Societatea arheologică din Atena (p. 138). Pe acest fundal și preluând modele ce au la bază disciplina Ioannis Metaxas a încercat crearea „statului nou”.

Pentru a explica folosirea arheologiei în scopuri ideologice, autoarele articolului se apleacă mai ales asupra conflictului dintre personalitățile vremii, respectiv Georgios Oikonomos și apoi Spyridon Marinatos din partea Serviciului arheologic pe de o parte, iar pe de altă parte Christos Karouzos, care dorea înnoirea arheologiei în Grecia (p. 166-167). Același scenariu a existat și în perioada de după 1967, când Marinatos a primit mână liberă să „salveze” arheologia de dezastrul „noii arheologii” (p. 176). Datorită importanței ideologice a arheologiei, mulți arheologi greci au fost persecutați de către regimul militar (p. 176-177).

Capitolul final al acestui volum a fost scris de Bettina Arnol. Având ca bază articolele anterioare, autoarea pune mai multe întrebări privitoare la relația dintre sistemele politice și arheologie.

Rezumând, volumul de față se înscrie în categoria lucrărilor de reflecție asupra scopului arheologiei în societate și a raportului acesteia cu factorii politici. Majoritatea exemplelor privesc prima jumătate a secolului al XX-lea, perioadă a centralizării statale în jurul unui lider. Cu excepția Albaniei, aceasta însă tratată superficial, cazurile analizate sunt ale unor dictaturi de o relativ scurtă durată. Concentrându-se pe practica arheologică sub dictatură, cartea de față nu încearcă să sugereze că alte sisteme politice nu ar dori să controleze trecutul, ci doar că acestea acționează mult mai puțin efectiv.

Iulian Bîrzescu

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA. *Amintirile unui arheolog*. Bibliotheca Memoriae Antiquitatis. XVII, Piatra Neamț, 2006, 266 p. (text 152. p., ilustrație 116 p.).

Volumelor (nu prea multe) cu amintiri ale lumii arheologice, li s-a adăugat recent și cel al profesorului dr. Mircea Petrescu-Dîmbovița. Cartea domniei-sale a fost organizată după cum urmează:

Cuvânt înainte (p. 7-14) este o prezentare pe scurt a întregului cuprins al cărții, capitol de capitol.

Capitolul I – „*Despre părinții mei din Galați, sora din București și familiile mele din București și Iași*” – este o evocare surprinzător de detaliată a familiei arheologului, cu incursiuni genealogice precise, pornind de la părinții săi până la a treia generație, cuprinzând date legate de onomastica familiei, studiile fiecărui membru și locul de reședință (p. 15-18).

Capitolul II – „*Elev la liceul Vasile Alecsandri din Galați*” (p. 19-22) – este o cronică densă, dar totuși bogată în detalii ale aspectelor vieții de liceu, o evocare succintă a profesorilor care i-au marcat cariera viitoare; este vorba îndeosebi de Aetiu Hogaș, fiul scriitorului Calistrat Hogaș, și de scriitorul Anton Holban, primul fiind și acela care i-a insuflat pasiunea pentru arheologie.

Capitolul III – „*Student la București și profesorii pe care i-am avut*” (p. 23-54) – a fost concepută

ca o serie de evocări laudative ale profesorilor pe care i-a avut la Universitatea din București, de la arheologi (Ion Andrieșescu, Ion Nestor – cu o activitate descrisă cu multă admirație și respect pe nouă pagini (!), Vladimir Dumitrescu, George Murnu, Scarlat Lambrino) la istorici (Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, Petru P. Panaitescu, Gheorghe Oprescu) și geografi (Simion Mehedinți și Vintilă Mihăilescu). Sunt de asemenea evocați câțiva dintre colegi (Comelia Bodea și Alexandru Baciuc de la Facultatea de Filosofie și Litere și Dan Dragnea de la Facultatea de Drept). Este păcat că autorul nu ne-a lăsat mai multe detalii asupra unor evenimente ale vieții sale studențești (în afara câtorva rânduri despre excursii în Grecia și Turcia și a unor vacanțe la Sinaia), care să ne permită să reconstituim atmosfera acelor ani, detalii care ar fi fost fără îndoială interesante.

Capitolul IV – „*Activitatea de militar*” (p. 55-68) – ne oferă date asupra perioadei de după obținerea licenței în Filosofie și Litere, respectiv Drept (1937); este vorba de cursurile efectuate la Școala militară pentru ofițeri în rezervă de artilerie de la Craiova (noiembrie 1939 – mai 1940), și mai ales de participarea la o serie de operațiuni din timpul celui de-al Doilea Război